

HAR P
SANAT

Bilgi Savaşını

Harp Sanat©

www.harpsanat.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Yayın Yönetmeni: Murat Şereföğlü

Editör: Hüseyin Özdemir

Son Okuma: Hüseyin Özdemir

Mizanpaj Tasarım: Baran Ekber

1. Basım, İstanbul, Kasım 2025

ISBN: 978-625-5717-04-7

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

"Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir."

Bilgi Savaşı

Ali Bilgin Varlık

İÇİNDEKİLER

DOÇ. DR. ALİ BİLGİN VARLIK	7
ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	13
1. BÖLÜM - ORTAM	17
1.1. KÜRESELLEŞMEYE BAKMAK	17
1.2. YENİ DÜNYA DÜZENİNE BAKMAK.....	23
1.3. KÜRESELLEŞME VE YENİ DÜNYA DÜZENİNİ BİLGİ KAVRAMI ÜZERİNDEN OKUMAK.....	25
1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİK ORTAMI.....	27
1.5. SAVAŞIN EVRİMİNE BAKMAK	31
1.6. ASİMETRİK GÜÇ VE HİBRİT SAVAŞ	35
2. BÖLÜM - BİLGİ SAVAŞIMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	41
2.1. BİLGİ SAVAŞIMININ TANIMI, HEDEFLERİ VE AMACI.....	43
2.2. BİLGİ ORTAMI VE BİLGİ SAVAŞIMININ HEDEFLERİ	47
2.3. BİLGİ SAVAŞIMININ ODAĞI	52
2.4. BİLGİ SAVAŞIMININ UYGULAMA ESASLARI	54
2.5. BİLGİ SAVAŞIMININ İLKELERİ.....	58
2.6. BİLGİ SAVAŞIMININ ÇEŞİTLERİ	62
2.7. BİLGİ SAVAŞIMININ UYGULAMA ALANLARI VE MİMARİSİ.....	67

3. BÖLÜM - BİLGİ SAVAŞIMININ UYGULAMALARI -

ASKERÎ FAALİYETLER	71
3.1. KOMUTA-KONTROL İŞLEVİ	71
3.2. ELEKTRONİK HAREKÂT	79
3.3. İMHA.....	85
3.4. KORUMA.....	87
3.5. HAREKÂT EMNİYETİ.....	90

4. BÖLÜM - BİLGİ SAVAŞIMININ UYGULAMALARI -

SİVİL-ASKERÎ FAALİYETLER	95
4.1. İSTİHBARAT.....	95
4.2. İSTİHBARATA KARŞI KOYMA (İKK).....	115
4.3. ALDATMA VE ALDATMAYA KARŞI KOYMA	122
4.4. SAYISAL BİLGİ HAREKÂTI/BİLGİSAYAR AĞ HAREKÂTI (SİBER HAREKÂT) VE GÜVENLİĞİ.....	130
4.5. SİVİL-ASKER İŞ BİRLİĞİ (SAİ).....	158

5. BÖLÜM - BİLGİ SAVAŞIMININ UYGULAMALARI -

SİVİL FAALİYETLER	167
5.1. STRATEJİK İLETİŞİM.....	168
5.2. PSİKOLOJİK HAREKÂT	177
5.3. POLİTİK PSİKOLOJİ.....	204
5.4. DİPLOMASİ	212
5.5. POPÜLER JEOPOLİTİK	238
5.6. MEDYA	250

SONUÇ	263
--------------------	-----

KAYNAKÇA	269
-----------------------	-----

DİZİN	289
--------------------	-----

DOÇ. DR. ALİ BİLGİN VARLIK

1983 yılında Kara Harp Okulundan, 1994'te Kara Harp Akademisinden mezun olmuştur. Muvazafılık döneminde Kara Kuvvetlerinin çeşitli birlik ve karargâhlarında görev yapmış; yurt dışında ABD, Irak, Belçika, Bosna-Hersek ve Afganistan'da muhtelif uluslararası karargâhlarda çalışmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinden 2013 yılında Kurmay Albay rütbesinde emekli olmuştur.

Lisans eğitimlerini inşaat mühendisliği ve iktisat alanlarında tamamlamıştır. Yüksek lisanslarını işletme ve uluslararası ilişkiler, doktorasını uluslararası ilişkiler alanında tamamlamıştır. 2021 yılında doçent ünvanı almıştır.

Güvenlik savunma yönetimi, askerî tarih ve strateji, Orta Doğu ve küreselleşme konularında çalışmalar yapmakta, lisans ve lisansüstü dersler vermektedir. Çalışma konuları kapsamında muhtelif akademik yayınları bulunmaktadır.

“The Middle East Files” (SHAPE, 1999), “Küreselleşme; Dönüştüren Bir Sürecin Analizi” (2018) ve “Afganistan” (2023) ve Oktay Bingöl ile birlikte “15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu, Kriz ve Çıkışı” (2017), kitaplarını yazmıştır.

“Strateji, Harp ve Askeri Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz inceleme Dizini” (2012) kitabının editörlüğünü, Oktay Bingöl ile birlikte “Güvenlik Çalışmaları (Cilt-I): Kuramsal Yaklaşımlar” (2020), “Güvenlik Çalışmaları (Cilt-II): Güvenlik Sektörleri ve Sorunları” (2022), “Güvenlik Çalışmaları (Cilt-III): Uluslararası Güvenlik Rejimleri ve Örgütler” (2023) kitaplarının editörlüğünü ve Emrah Özdemir ile birlikte “Stratejinin Temelleri: Kuramcılar” (2024) başlıklı kitapların editörlüğünü yapmıştır. Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi (2012-2015) ile Stratejik Bakış Dergisi'nin (2018-2025) editörlüğünü yapmıştır.

ÖN SÖZ

Bilgi savaşı, savaşta ve gri barış ortamında bilginin bir güç çeşidi olarak kullanıldığı mücadele ve eylem yönteminin adıdır. Bilginin bir güç unsuru olarak kullanılmasının geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Burada yeni olan, bilginin güç vasıtası olmaktan güç çeşidine dönüşmüş olmasıdır.

Ülkemizde akademik literatüre 1990'ların sonlarında "enformasyon savaşı" olarak giren terim, çoğunlukla psikolojik harekâtla sınırlı bir bağlamda ele alınması nedeniyle yeterince kavramsallaştırılamamıştır. Bunda alanın askerî güvenlik uzmanlarına ait olduğu yönündeki algının da etkisi olmuştur. Oysa kavramın gerek ortaya çıkışında gerekse gelişiminde başı çeken devletlerde uluslararası güvenlik, medya, iletişim ve bilişim sistemleri üzerine çalışan akademisyenler belirleyici olmuştur. Ancak bu saptama, meselenin askerî bürokrasinin konu üzerindeki rolünü yadsımaz. Nitekim bu çalışmada, esasen konunun uluslararası güvenlik disiplindeki yeri ele alınmış; askerî boyutlara ise yalnızca kapsamın gerektirdiği oranda yer verilmiştir.

Kitapta bilgi savaşımının güncel kavramsallaştırılmasını sunmak maksadıyla Batılı açık kaynaklardan yararlanılmıştır. Böylelikle çoğunlukla 19'ncü yüzyılın sonu ve 20'nci yüzyılın ilk yarısında geliştirilen kavramlarla bugünkü durumu açıklamaya çalışan anlayışın kısıtlarının aşılması amaçlanmıştır. Bununla beraber konunun tarihsel ve süreçsel bütünlüğü gözetilmiştir.

Kitabın hazırlanmasında değerli katkılarıyla yol gösterici olan (E) Korgeneral, Dr. Tahir Bekiroğlu ve (E) Tuğgeneral, Prof. Dr. Oktay Bingöl'e minnet ve şükranlarımı sunarım.

Bu kitap, alana bir giriş niteliğinde olup uluslararası güvenlik konularına ilgi duyanlara hitap etmektedir. Bu çalışma bir ders kitabı olmamakla beraber bu alanda kullanılabilmesi için gerekli şartları içermesine özen gösterilmiştir. Daha iyilerinin yazılmasına yardımcı olması dileğiyle.

Ali Bilgin VARLIK

7 Mart 2025 – Ankara

Şekiller Listesi	
1	Küreselleşmenin Evreleri
2	Müşterek Harekât Ortamı
3	Hibrit Savaş
4	Bilgi Ortamı
5	Bilgi Sürçleri
6	Bilgi Etkileşiminin Doğası, Ortamları ve Seviyeleri
7	Çatışma Süreci Boyunca Askerî Operasyonların Kapsamı
8	Komuta-Kontrol İşlevi
9	Komuta-Kontrol Sisteminin Yapısı
10	Elektromanyetik Spektrum
11	Siber ve Elektronik Harekât Ortamı
12	Ateşler
13	Veri-Haber-İstihbarat İlişkisi
14	İstihbarat Döngüsü
15	İstihbarat Süreci
16	İstihbarat Planlaması
17	Bilgi Ortamının Katmanları
18	Küresel İnternet Kullanımı
19	Bölgelere Göre İnternet Kullanımı
20	Siber Güvenlik Sistem Kontrol Listesi
21	Küresel Siber Güvenlik Seviyeleri Performansı, Bölgelere Göre Dağılım
22	Faaliyet Ortamındaki Hedef Kitleler
23	Yetkinlik, Fırsat, Motivasyon ve Davranış Diyagramı
24	Hükümetlerin Twitter/X'ten Acil ve Normal Mesaj Yayınlama Talepleri (2021 yılının İkinci Yarısı İtibarıyla)

Tablolar Listesi	
1	Küreselleşme Evrelerinin Genel Karşılaştırması
2	Savaşın Doğasını ve Evrimini Açıklamayan Teoriler
3	Bilgi Savaşımının Uygulama Alanları
4	Bilgi Savaşımının Uygulamaları ve Seviyeleri
5	Elektromanyetik Harekât Matrisi
6	EBU ve Verilere Örnekler
7	Seçilmiş Devletlerin Siber Güvenlik Kuruluşları
8	Siber Güvenliğin Temel Boyutları Açısından Uluslararası Örgütlerin Karşılaştırmalı Listesi
9	Örnek CARVER Analizi
10	Propaganda Çeşitleri
11	Medya Türlerinin Özellikleri
12	Bilgi Savaşımının Planlanması ve İcrasında Dikkate Alınacak İlkeler

Görseller Listesi	
1	Dünyada Ticari Uçuşlar Simülasyonu
2	Bilgi Savaşımının Uygulamaları – Askerî Faaliyetler
3	Bilgi Savaşımının Uygulamaları – Sivil-Askerî Faaliyetler
4	Bilgi Savaşımının Uygulamaları – Sivil Faaliyetler

Harita Listesi	
1	Dünyada İnternet Kullanımının Ülke Nüfuslarına Oranı

GİRİŞ

1980’li yılların son evrelerinde ilk işaretlerini görmeye başladığımız Bilgi Çağı, geçen süre zarfında insanlık tarihi boyunca o zamana kadar üretilen bilginin toplamını birkaç kez aşan bilginin üretilmesini olanaklı kıldı. Bu süreçte bilginin kümülatif artışı, onu bir güç vasıtası olmaktan bir güç unsuru olmaya taşıyan nitel bir dönüşüme neden oldu. Bu dönem, bilginin önceki yüzyıllara oranla çok daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak onları demokratikleştirirken aynı zamanda toplumlar arasında öteden beri var olan; bilgiyi üreten, başkalarının ürettiği bilgiyi kullanan ve bilgiden yoksun olan ayrımını radikal ölçüde belirginleştirdi. Bu ortamda bilgi ekosistemi, küreselleşme ve yeni dünya düzeni koşullarında şekillendi.

Bir harekât ve uygulama yöntemi olarak bilgi savaşımı kavramı bu gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıktı. Bu oluşumu strateji kavramının üç temel bileşeni olan kuvvet-zaman-mekân faktörleri üzerinden açıklamak, konun epistemolojik kökenlerini anlamak bakımından değerlidir. Burada kuvvet bilgiyi içermektedir ancak askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel vd. güç bileşenlerinden farklı olarak stratejinin diğer iki bileşeni olan mekân ve zamanla etkileşimi farklıdır. Kuvvet başlığı altında yer alan diğer güç bileşenleri zaman ve mekânın bağıl değişkeni iken bilgi zaman ve mekânın sabit değişkenidir. Daha farklı bir söyleyişle bilgi çağındaki bilgi, mekânı bölgeselden küresele taşırken zaman faktörünü de belirli bir süreden bir ana taşır. Küreselleşmenin tanımında kullanılan “zaman ve mekân sıkışması” betimlemesi Bilgi Çağı’nın özelliklerinden kaynaklanır.

Bilgi savaşımı genel anlamıyla; ulusal çıkarları korumaya ve/veya bu kapsamdaki hedefleri gerçekleştirmeye katkı sağlamak amacıyla, bilgi tabanlı araçları ve bilişim teknolojileri kullanılarak bir veya birden fazla ulusal güç unsuruna karşı yöneltilen savunma ya da saldırı amaçlı uygulamalardır. Ayrıntılarına ileride değinilecek olan bu tanımda ilk dikkat çeken husus “savaşım” sözcüğüdür. Kavramın doğru bir terminoloji ile tanımlanabilmesi bakımından “savaşım” sözcüğünün kullanılmasının neden tercih edildiği önem taşır. Harekât sözcüğünün ikinci anlamı olan muharebe etme

biçim ve yönteminin İngilizce karşılığı “*warfare*” sözcüğü olup, Türkçeye yanlış bir şekilde “savaş” olarak geçmiştir.¹ Colin S. Gray, *Savaş, Barış ve Uluslararası İlişkiler* adlı eserinde bu sözcüğün İngilizcede de “dikkatsiz ve bilgisiz yorumcular tarafından birbiriyle karıştırıldığına” dikkat çeker.² Gerçekten de savaş uluslararası hukuki bir durumu, kurumsallaşmış bir yapıyı açıklarken harekât savaşın muharebe ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan askerî ve yarı askerî eylemlerine ilişkindir. Savaşım terimi ise gücün politik, askerî, ekonomik vb. ulusal güç unsurlarının tamamı veya bir kısmıyla ulusal çıkarları gerçekleştirmek amacıyla kullanılmasına dair doktriner yöntemi/metodolojiyi ifade eder. Bu aynı zamanda birinci anlamı uygulama olan “harekât” (operasyon anlamında) teriminin ikinci anlamı olan “yöntem”e (metodoloji anlamında) karşılık gelir. Buradan hareketle -aşağıda ayrıntılarıyla değinildiği üzere- bilgi savaşımının, askerî kuvvetler dışındaki diğer ulusal güç unsurları tarafından da kullanılabilen bir mücadele ve kuvvet kullanma yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Kavramın orijinal adının öznesini oluşturan “information” sözcüğü; birinci anlamıyla “haber, malumat, veri ve enformasyon”a, ikinci anlamıyla “bilgi”ye karşılık gelmektedir. Bir haber ya da verinin bilgiye dönüştürülmezsizin güç kullanma yöntemine dönüştürülmesi olanaklı değildir. İngilizcedeki karşılığı “knowledge” olan “bilgi”, veri ya da haberin belirli süreçlerden geçirilmesi ile elde edilerek güç vasıtası olarak kullanılabilir. Bu nedenlerden ötürü, kavramın “enformasyon savaşı” olarak kullanılması doğru değildir.

Barış, politik gerginlik, kriz ve savaş ortamında güvenlik bölgesinin şekillendirilmesinden fiziki imhaya kadar çok çeşitli alanlarda uygulama alanı bulan bilgi savaşımı çok disiplinli bir kavramdır. Bu çok disiplinli yapı, bilgi savaşımının askerî, sivil-askerî ve sivil ortamlarda politik, stratejik, operatif, taktik ve teknik seviyelerde kullanılmasını olanaklı kılar. Bu çalışmada bilgi savaşımı, oluşturulan mimari çerçevesinde kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Şüphesiz bundan öncekiler bu mimari ile nasıl değiştirildiyse bu mimari de farklı biçimlerde oluşturulabilir. Ancak bu kapsamdaki tasarımlar ne şekilde yapılırsa yapılsın, bilgi savaşımının doğrusal olmayan, asimetrik ve çok disiplinli yapısını bir şekilde yansıtmak durumundadır. Bu nedenle bilgi

¹ Colin S. Gray. *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. London: Routledge, 2007, p. 6.

² Ali Bilgin Varlık. Savaş Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*. (2013) 1 (2): 114-129, s. 126.

savaşımının kalıplaşmış ve hiyerarşik düzen takip eden berrak bir yapısı yoktur. Kavramın muğlaklığı buradan ileri gelmektedir. Bir analogi yapılacak ise bilgi savaşımını üzüm salkımına benzetmek pek de yanlış olmayacaktır. Salkım küçük dallardan oluşur ve her salkımın dal yapısı, dalların taşıdığı üzüm taneleri farklılıklar içerir. Bilgi savaşımı bu durumu andırır. Bazı hatta çoğu durumda taktik seviyede olan bir işlev, stratejik seviyede etkiler yaratabilmektedir. Ya da bunun tersi gerçekleşebilmektedir. Bu yönüyle bilgi savaşımı stratejinin seviyeleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırmadıysa da bir şekilde muğlaklaştırmaktadır.

Bu tasarımda; komuta-kontrol işlevi, elektronik harekât, imha, koruma, harekât emniyeti “askerî faaliyetler”; istihbarat ve istihbarata karşı koyma, aldatma ve aldatmaya karşı koyma, sayısal bilgi harekâtı/bilgisayar ağ harekâtı (siber harekât), sivil-asker iş birliği “sivil-askerî faaliyetler”; stratejik iletişim, psikolojik harekât, politik psikoloji, diplomasi, popüler jeopolitik, medya, “sivil faaliyetler” sınıflandırmasıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda, bilgi savaşımının bileşenleri açıklamaya çalışılmış, bunların hangi seviyelerde ne şekilde kullanılabileceği, bilgi savaşımı kavramına olan katkıları ve birbirleriyle olan etkileşimleri konularında değerlendirmeler yapılmıştır.

1. BÖLÜM

ORTAM

Bilginin bir güç vasıtası olarak kullanılması savaşların geçmişi kadar eskiye dayanır. Bugün bilgi savaşımı (*information warfare*) olarak kavramsallaştırdığımız kuvvet kullanma yöntemi bu nedenle tarihsel süreç içerisinde değişimi sürükleyen dinamiklerin birikimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dinamikler –bunlarla sınırlı olmamak üzere–

- Küreselleşmenin son evresinin getirdiği askerî, ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimler,
- 21'inci yüzyıla hâkim olan yeni dünya düzeninin uluslararası sistemi şekillendiren eğilimleri,
- Savaşın giderek daha fazla hibrit bir hâl aldığı radikal değişimdir.

Bu olguların birbirleriyle örtüşen ve iç içe geçmiş karakteristiği kendilerine özgü nitelikleri öne çıkaran analizlerin yapılmasını çoğu zaman güçleştirmektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için küreselleşmenin, sistem; yeni dünya düzeninin, aktörler; savaştaki değişimin ise teknoloji ve strateji olguları üzerinden incelenmesi iyi bir çıkış noktası olacaktır.

1.1. KÜRESELLEŞMEYE BAKMAK

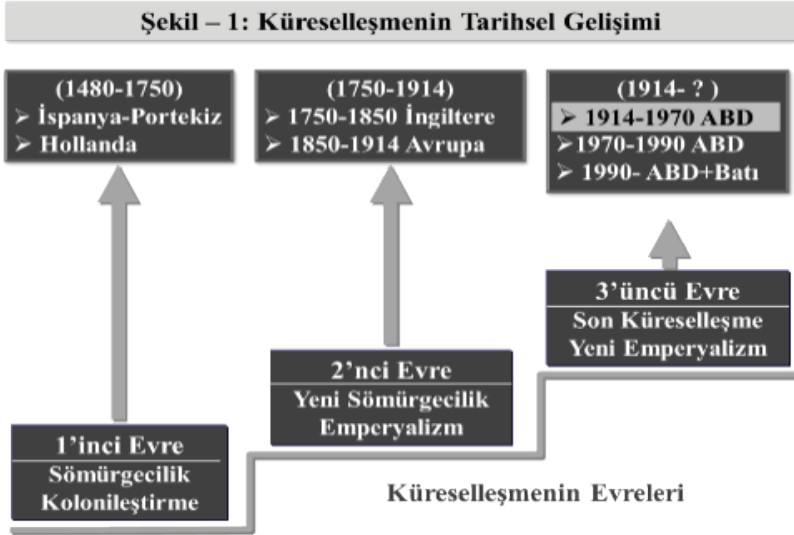
Alvin Toffler'in daha 1980'de işaret ettiği üzere, insanlığın gelişim evrelerinin “üçüncü dalga”sına karşılık gelen aşama, içinde bulunduğumuz bilgi toplumu çağıdır.³ Bilgi Çağı'nın koşullarını hazırlayan, 1980'lerde ilk emarelerini görmeye başladığımız küreselleşmenin son evresidir. Bu olgu; küreselleşme, birdenbire ortaya çıkmış olmayıp, insanlığın tarihsel süreç içerisindeki sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik birikimleriyle birbirini takip eden üç evreden oluşan bir fenomendir.

Küreselleşmenin tarihsel seyrinde genel kabul gören bir sınıflandırma takip edilerek⁴:

³ Alvin Toffler. *Üçüncü Dalga, Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasik*, (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2008.

⁴ Ali Bilgin Varlık. *Küreselleşme: Dönüştüren Bir Sürecin Analizi*, Ankara: Barış Kitap, 2018, s. 5.

- Büyük Keşifler Çağı ile başlayan ve Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreç, küreselleşmenin birinci evresi “Sömürgecilik / Kolonileştirme Evresi”,
- Sanayi Devrimi ve İhtilaller Çağı ile başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreç, küreselleşmenin ikinci evresi “Yeni Sömürgecilik / Emperyalizm Evresi”,
- İki dünya savaşı sonrasında kurulan küresel ekonomik düzenin harekete geçirdiği, 1970'lerden itibaren ÇUŞ'ların (Çok Uluslu Şirket/Multi-National Company-MNC) etkinliklerini artırmalarıyla belirginlik kazanan, UAŞ'lar (Ulus Aşan Ticari Kuruluş/ Trans-National Corporation-TNC), İletişim Devrimi ve Bilgi Çağı ile 1990'larda ortaya çıkan tek kutuplu dünya düzeni ile hızlanan, içinde bulunduğumuz çok kutuplu sisteme evrilen süreç, küreselleşmenin üçüncü evresi “Son Küreselleşme / Yeni Emperyalizm Evresi” olarak isimlendirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Küreselleşmenin Evreleri

Bu yaklaşıma göre tarım toplumu birinci, sanayi toplumu ikinci, bilgi toplumu ise üçüncü dalgayı oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Küreselleşme Evrelerinin Genel Karşılaştırması			
	Birinci Küreselleşme Sömürgecilik	İkinci Küreselleşme Emperyalizm	Üçüncü Küreselleşme Yeni Emperyalizm/
Toplum	Tarım Toplumu	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Değerler	Feodal (Soy)	Materyalist	Küreselci
Felsefe	Aydınlanma	Modernite	Post-modernite
Haklı Gösteriş	Hristiyanlaştırma Beyaz Adamın Yükü	Uygarlaştırma	Küreselleşme herkesin çıkarındadır
Siyasi Güç	İmparatorluk, monarşi, derebeylik	Ulusal ve sınıfa dayalı	Çok uluslu, şirket ve sermaye gurupları
Siyasi Odak	Ümmet, soy	Millet	Şirket ve birey
Devlet Modeli	Sermayeleşmiş devlet	Sermayeleşmiş-Zor Ünter devlet	Sermayeleşmiş-Zor federasyonlar
Ekonomi	Merkantilist	Ticaret ve sanayi	+ Sermaye ekonomisi
Üretim	Tarım ve zanaat	Sanayi	+Bilgi, iletişim
Pazar	Yerel ve bölgesel	Kıtalar arası	Küresel
Teknoloji	İlkel, el yapımı	Makineleşme	Sayısallaşma ve uzay teknolojileri
Ulaşım	Yelkenliler	Buharlı gemiler, içten yanmalı motor	+ Uçak, uzay aracı
Haberleşme	Haberci	Telgraf	Telefon, internet,
Askerî Güç	Milisliler, paralı askerler	Ulusal ordular	+ Koalisyonlar, savaş şirketleri, teröristler
Silahlar	Kılıç, top ve süvari	+Makineli tüfek, tel örgü	Tank, uçak, helikopter, Kitle İmha Silahları (KİS)
Savaşlar	Kale savaşları, istila	Mevzi ve cephe savaşları, işgal	Müşterek harekât, asimetrik, hibrit ve vekâlet savaşları
Eğilimler	-Kolonileşme -Kölelik -İstila ve yağmalama -Bölgesel ticaret	-Şehirleşme -Uluslaşma -Uluslararası Ticaret -Sömürgelerin yeniden bölüşüm -Sanayileşme	-Demografik değişim -Küresel ekonomi -Yeni uluslararası oyuncular -Bilişimleşme -İç savaşların uluslararasılaşması

Castells'in "akışın mekânı"⁵, Harvey'in "zaman-mekân sıkışması"⁶ olarak tanımladığı küreselleşme, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik alanda bazı olguların yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını sağlayan bir düzeni ve bu suretle bireyler, toplumlar ve uluslar arasındaki ilişkilerde kökten ve yapısal değişikliklere neden olan bir süreci ifade etmektedir.⁷

Bu ve benzeri tanımların ortak özelliği fenomenin karmaşık ve değişken bir süreci ifade ediyor olmasıdır. Giddens, bu durumu küreselleşmenin; dünya kapitalist ekonomisi, ulusal devlet sistemi, dünya askerî düzeni ile endüstriyel gelişme ve iş gücünün uluslararası ayrımlaşması olmak üzere dört boyuttan oluşmasına bağlamaktadır.⁸ Thomas Friedman ise küreselleşmenin her biri diğeriyle örtüşen ve diğeri etkileyen üç denge üzerinde kurulduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; ulusal devletler arasındaki geleneksel denge, ulusal devletlerle küresel piyasalar arasındaki denge ve bireylerle ulusal devletler arasındaki dengedir.⁹

Bu noktada küreselleşmenin doğasındaki girift yapıya dair tartışmaya –da sonra tekrar dönmek üzere– şimdilik ara vererek olgunun konumuz olan uluslararası güvenlik boyutunu aydınlatan tanımını ve saptamalarını şu şekilde yapabiliriz:

"Küreselleşme, başat devlet ve odakların güç asimetrisi yaratan bilgi, teknoloji ve sanayileri ile ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve askerî kurumları gibi maddi ve maddi olmayan birikim, yapı ve eylemleri vasıtasıyla, kapitalizmin küresel işleyişini sağladıkları, devlet, halk ve bireyi dönüştüren bir süreçtir."¹⁰

⁵ Manuel Castells. *The Rise of the New York Society*. Oxford: Blackwell, 1996.

⁶ David Harvey. Time-Space Compression and the Postmodern Condition. David Held, Anthony McGrew (Edt.), *Global Transformations: Politics, Economics and Cultures* (pp. 82-91). Cambridge: Polity Press, 2000, p. 82.

⁷ Rezan Tatlıdil. Küreselleşmenin Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. Güvenlik Boyutunda Küreselleşmenin Siyasi, Ekonomik, Sosyal, Hukuki ve Askerî Yansımaları ve Türkiye (Sempozyum), (ss. 92-113), Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, 16 Ekim 2002, s. 95.

⁸ Antony Giddens. *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 75.

⁹ Thomas Friedman. *Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği*, (Çev. Elif Özsayar). İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 2003, s. 35-36.

¹⁰ Ali Bilgin Varlık. *Küreselleşme...* 2018, s. 139.

Saptamalar¹¹

Yukarıda ana hatlarıyla belirleyici özellikleri tanımlanan küreselleşme kavramını yarattığı sonuçlar itibarıyla beş ana başlık altında tanımlamak mümkündür:

- İlk olarak küreselleşme; siyasi, coğrafi, kültürel sınırları, ülkeleri ve kıtaları aşarak sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi faaliyetlerin “esnemesine” neden olmaktadır.
- İkinci olarak ticaret akışında, yatırımda, finansta, göç hareketlerinde, kültürel yapıda vb. konularda yoğunlaşmayı ya da genişleyen çekim alanını ifade etmektedir.
- Üçüncü olarak ulaşım ve haberleşmedeki gelişmelerin hız kazanması sonucunda, dünya çapında bilgi ve fikirlerin, mal ve hizmetlerin, sermaye ve insanların yayılmasının yoğunluk ve hız kazanması ile etkileşim ve değişim üst seviyede gerçekleşmekte, bu durum karşılıklı ekonomik bağımlılığı artırmaktadır.
- Dördüncü olarak derinleşen ve yaygınlık kazanan karşılıklı ekonomik bağımlılığın sonucunda, bölgesel ve yerel gelişmelerin küresel ölçekte etki yaratması; uzaklıkların ortadan kalkmasına, iç işleri ile küresel ilişkiler arasındaki ayrımın berraklığını yitirmesine neden olmaktadır.¹²
- Beşinci olarak sosyal ve siyasal yapılarıdaki etkileşim, küresel ölçekte farkındalığı ve karşılıklı etkileşimi artırmakta; değer, norm, kural ve rejimlerin gelişimine dolaylı katkı sağlamaktadır. Bu durum; demokrasi, özgürlükler, şeffaflık, yoksulluk, ekolojik çevre vb. hassasiyetlerin küresel ölçekte gündeme taşınmasını olanaklı kılsa da bu sorunların çözümü farklı düzenekler üzerinden gerçekleşmektedir.

Küreselleşmenin öznesi olan başat devlet ve güç odaklarının geldiğimiz aşamada sürekli devinim hâlinde olan yeni dünya düzeninde nasıl konumlandıkları konusu bilginin bir güç vasıtası olmanın ötesinde doğrudan güç çeşidine nasıl dönüştüğünü ortaya koyan yönüyle önem taşımaktadır.

¹¹ *Age.*, s. 53.

¹² David Held and Anthony McGrew. *The Great Globalization Debate*. Held and McGrew (Edt.), *Global Transformations: Politics, Economics and Cultures*, (pp. 1-53). Cambridge: Polity Press, 2000, s. 54.

Üçüncü Küreselleşme Evresinin Seyri

Küreselleşmenin üçüncü evresi politik, ekonomik ve teknolojik bakımdan beş evreyi takip etmiştir. Birinci evre, 1970'lerin sonu ile 1990'ların başlarına kadar olan dönemde, ekonomik ve siyasi liberalleşmenin yaygınlaşmasına tanıklık etmiştir. 1990'ların başından 2008'e kadar olan ikinci evrede bu eğilim yaygınlık ve hız kazanmış ve bir anlamda "hiper küreselleşme" yaşanmıştır. 2008 ABD "mortgage krizi"nin küreselleşmesiyle birlikte başlayan üçüncü evrede, sistem ciddi bir sınama ile karşı karşıya kalmış, küreselleşmeye yönelik ciddi direniş ve tepkisellik yaşanmıştır. Bu evre 2016'ya kadar devam etmiştir. 2016'dan itibaren Çin'in küresel başat bir ekonomik güç olarak yükselişine sahne olan dördüncü evre, 2020'ye kadar devam etmiştir. Bu dönemde, büyük güçler arasındaki stratejik rekabetin ekonomik araçlar üzerinden yürütüldüğü "jeoekonomik savaş" koşulları ön plana çıkmıştır.¹³ 2020 COVID-19 Krizi ile hızlanan dijital dönüşüm, küreselleşmenin doğasının yeniden tanımladığı beşinci evreyi başlatmıştır. Bu gelişme küresel üretim ve tedarik zincirlerinin kısılmasına ve yerleşmesine neden olmuştur.¹⁴ Bu dönemde küreselleşme, klasik anlamda değil; dijital, bölgesel ve çok merkezli biçimlerde yeniden kendisini inşa etmektedir.¹⁵ Bu evrede, dijital platformlar üzerinden bilgi, hizmet ve sermaye akışlarının hızlandığı; yapay zekâ, blok zincir ve büyük veri teknolojilerinin yeni ekonomik kümelenmeler yarattığı görülmektedir.

¹³ Robert D. Blackwill and Jennifer, M. Harris. *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

¹⁴ Adam Tooze. *Shutdown: How Covid Shook the World's Economy*. London: Allen Lane, 2021.

¹⁵ Klaus Schwab. *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva: World Economic Forum, 2017.